

Ekaterina Grigorova

(Bulgaria, New Buigarian University)

The Work of Varnalis in Buigaria

Abstract: This text presents the translators' and, partially, the critics' reception of the work of Burgas-born Greek poet Kostas Varnalis amid the echoes of mutually hostile historical contexts and their treatment of literary facts. During the socialist era, all literature is monitored by the and the receptive model imposed on translating foreign literature reflects the state's policies on book publishing. Nevertheless, the explanation that Varnalis – who was mostly recognized as a communist during the socialist regime – is well accepted because of his left-wing beliefs becomes less straightforward if one considers all those inconvenient elements of his work which open a space of asymmetries and cracks in the otherwise well-oiled machine of ideological explication; it will require more than ever a well-argued (engulfed by the uniformity of socialist realism) explanation. Whence the paradox: a review of the publications dedicated to Varnalis shows that deeper into the fabric of a small number of those publications we can find something of a “double” bottom – there are two layers of meaning, each functioning in accordance with the kind of truth we prefer to establish about the author. Thus, the current analysis will highlight the contribution made by such accomplished translators as Stefan Gechev and Georgi Kufov, who do not simply help create the image of Modern Greek literature in Bulgaria, but also, through the idiosyncratic touch to their publications, pave the way for a parallel, liberalized interpretation of that literature as an alternative.

Keywords: Kostas Varnalis, Bulgaria, Modern Greek Literature, Socialist Realism, Socialist Translation Practices, Stefan Gechev

Екатерина Григорова

(България, Нов български университет)

Творчеството на Варналис в България¹

Има два начина да бъде представена рецепцията на творчеството на Варналис в България. Първият се свежда до линейното подреждане на фактите, зад които едва се провижда някакъв обяснителен контекст.

Удобството на този подход се крие в отклоняването на въпросителни, които изискват прецизирането на определени значения и честни, обосновани отговори. Такива отговори, които са плод на една по-усилена рефлексивност, каквато в действителност е същината на критическата работа. Това е вторият подход, който не пренебрегва парадоксите и криволиците на мисълта. Струва ми се, че именно този поглед е желател-

¹ Настоящият текст е разширен и преработен вариант на доклад, изнесен през 2019 г. в галерия Униарт на Нов български университет в рамките на събитие под надслов „Светлината, която изгаря: 45 години от смъртта на Костас Варналис“. Събитието е организирано от пресслужбата на посолството на Гърция в София в сътрудничество с бакалавърска програма „Неоелинистика (Новогръцки език, култура и литература)“ на Нов български университет, специалност „Новогръцка филология“ на СУ „Св. Климент Охридски“ и сдружение „Аристотел – културен мост“.

ният за всяко голямо творчество, каквото без съмнение е творчеството на родения през 1884 г. в България Костас Варналис. Затова ще се постарая да представя краткия преглед на неговата преводна рецепция без да туширам напрежението между едрия наратив на/за социализма и сегментираните форми на съществуване в него. Така роенето на питанията около социалистическия реализъм като държавна доктрина, наложена и над преводната литература в периода на Народна република България (НРБ), ще спре в моментната снимка на критическата рецепция на Варналис, реализирана в съзвучие с преводите му оттогава. Едва ли е нужно да припомням, че пропадането в бездната на този предимно политически дискурс носи риска от омаловажаване, деформиране, или преувеличаване на литературните факти. Като грецист, който работи в продуктивните означения на своето професионално поле, аз се придържам повече към близкия, специализиран прочит. От друга страна обаче, не мога да не отбележа, че тъкмо практиките на държавното книгоиздаване в периода 1944 – 1989 г. обуславят в голяма степен развитието и на гръцкия принос (културата на преводачите) в реципирането на Костас Варналис. Що се отнася до качеството на направените преводи, коментарът и оценката за тях са тема, която би било интересно да се изследва отново (след направеното от Марин Жечев) в отделно изследване.

Обяснението за наситената рецепция на творчеството на Варналис в българската литература от времето на социализма без съмнение намира почва в левите убеждения на поета, наложени върху една политическа ситуация, при която, по думите на Пламен Дойнов:

литературата, институционално опакована от соцреализма като идеологически продукт на властта, в една комунистическа диктатура пряко се влияе от политическата събитийност (Дойнов/Doynov 2019: 84).

Но макар и контролирана от един автор, литературата при социализма се мултиплицира и изплъзва непрекъснато в частния случай, в множеството атомизирани творчески практики и отделни биографии. А това е така и преди тя да се превърне в инструмент за тотално преобразяване на човека.

Затова, да четем Варналис стриктно през призмата на тоталитаризма днес, би означавало да го четем през патетичния замах на историческото махало. От друга страна обаче, затулването на историческия контекст от придърпванията на днешната важна годишнина би означавало да лишим текста от обяснителна рамка. На този фон дискурсивно продължава да е отношението към Варналис и в самата Гърция. Но макар и все още отхвърлено в някои десни кръгове (презрението е наследено и е насочено по-скоро към „комунизма“ на Варналис, отколкото към написаното от него), творчеството му е заложено в курса по литература в гръцкото училище, разпозната е помитащата литературна енергия и широкият диапазон от теми, сюжети и жанрови динамики в него (Варналис е поет, романист, публицист и преводач!). Литературната мощ на Варналис, в която някои пренасят страха от „универсалията“ на левия радикализъм, без съмнение е проява на оголената чувствителност на поета към социалните трусове, към възходите и сътресенията, присъщи на епохата.

И все пак, въвеждането на сатирика и лирика Варналис в рецепционното поле на българската литература не би получило същото разгръщане и устойчива професионализация на превода без широкия обхват на практиките, характерни за държавното книгоиздаване². Веднъж след като е прихванат фокусът от отблясъка на острото му

² В предговора си за преводната рецепция на румънската литература у нас Румяна Станчева изговаря парадокса, според който годините на затвореното социалистическо общество (1944 – 1989) са най-благоприятни за представянето на румънската литература в пълнота. Практиките на планиране,

перо, след като е потвърдена „значимостта на автора“, както и търсенето от страна на българските читатели, държавната „машина за книги“ ще заработи на все по-бързи обороти в полза на родения у нас поет. Към последното благоприятно обстоятелство нека добавим и това, което се оформя като производствен модел за родната книжна продукция, но то би трябвало да важи със същата сила и за преводното творчество, а именно, че от средата на 60-те години на 20. век книгите на *историческа тема* са все по-често лансирани, макар и през „употреби, обслужващи актуалния политически момент.“ (Дойнов/Доупов 2019: 173) По мои наблюдения най-търсените книги на Варналис и до ден днешен продължават да са онези, написани на историческа тематика.

Със смяната на режима, вече утвърдената територия на лявата литература в страната ще се отдръпне до демаркационната линия на научния интерес и „пролиферацията“ на дискурсите за социализма, а преводите ще се свият до „ексцентризма“ на личната инициатива, средства и отговорност.

Появата на първата книга на Варналис у нас – „Истинската апология на Сократ“ през 1959 г., идва няколко години след период на плахо размразяване в сферата на литературата и изкуствата: програмната цел на Априлския пленум – да се обнови социализмът – се оказва витрина с измамно излъчване. Ехото на политическото размразяване обаче оставя следа на раздвижване и дори „надигане“ в литературните среди. И все пак, най-сигурното, което може да се твърди, е, че мястото на Варналис в преводната ни литература е обезпечено от официалното му признание от властта: та нали в крайна сметка самото съветско правителство му връчва Ленинската награда за мир през 1959 г.

Макар и изравнена до факта, че Варналис е роден в България, Ленинската награда за мир обяснимо присъства в цялостната оценка, която дава Марин Жечев за преводната рецепция на творчеството на Варналис и на която не достига точно едно десетилетие, за да може да послужи като хронологическо обобщение на периода 1944 – 1989.

Преживял много бури и сътресения, Коста Варналис с творчеството си е в челните редици на прогресивната гръцка литература, превърна се в символ на непокорството и борбата. И ако той е един от най-превежданите гръцки автори, ако творчеството му е широко известно у нас, едва ли това се дължи само на факта, че е роден в България, че е носител на Международната ленинска награда. По-важното е, че името му е свързано със зараждането и развитието на революционната гръцка литература, с укрепването на нейните позиции, с качествените ѝ изменения. (Жечев/Zhechev 1979: 144)

Определението „качествени“ вероятно се отнася до литературното новаторство на Варналис, чието творчество, според Саня Велкова, съчетава прогресивните леви идеи с „изявен аристократизъм“, както и с изразността на гръците от края на 19. и началото на 20. век.

Но макар и великолепен поет комунист, чийто язвителен, безпардонен език, може да се претопи неусетно в искрометен хумор или да раздвижи струните на най-нежния, затрогващ лиризм, Варналис не е най-превежданият поет в страната ни. Честта тук се пада на далеч по-бледата фигура на Аргирис Митропулос, гръцки полит-емигрант, живеещ в България.

Трябва да отбележа, че литературната ситуация в България след 1949 г., когато стихва гръцката Гражданска война, а и през следващите десетилетия, е специфична. В страната се установяват значителен брой гръцки интелектуалци, част от които писатели, журналисти и въобще хора на перото. Те и техните наследници не само превеждат

финансиране и контролиране на книгоиздаването, както и професионализирането на преводаческата работа, макар и поставени под знака на амбивалентността, позволяват положително развитие . – В: Преводна рецепция на европейските литератури в България (Балкански литератури), Т. VI. София: АИ Марин Дринов 2004, с. 494-495.

от гръцки, но и активно сътрудничат на различни издателства и периодични издания. Този факт допълнително допринася за връзката с гръцката литература, та дори и на първо време само с онази нейни част, чиято политическа ориентация се свързва с комунистическите идеи. (Велкова/ Velkova 2004: 388)

В този благоприятен и за самия Варналис контекст, прочитът на неговото производно творчество се спира в един въпрос, свързан с еластичността на границата, която събира и едновременно с това разделя нормата и изключението, словесната подчиненост и свободата на личния почерк в критическите текстове, посветени на поета. Как изобщо критиката се държи с противоречията, или бъдещите съмнение (за евентуални форми на „буржоазно влияние“) моменти, под заплахата (или не) на работеща цензура? Как ги изговаря, при положение че не може да ги заобиколи?

Поцинковането на литературата и на критиката за нея с едни и същи идеологически клишета продължава и в епохата на размразяване. Това трябва да е изострило и в обрнат смисъл чувствителността на някои инакомислещи грецисти, които на места извеждат персонализирания подход до прага на идеологически оправданото. Разбираме го от смяната на смислови и интонационни нива в текста – от разпознаването на идеологическата хиперплазия, каквато е материята на идеологически баналното и безличното, от живата, пластична тъкан на автентичните проникновения, а те са толкова по-осезаеми, колкото по-сигурно е пристъпването в пълнокръвната, реалистична среда на текста за сметка на шампованата предвидимост на соцреализма. Разбираме го и по-това, че е възможен изобщо един по-персонализиран прочит върху говоренето и мисленето за Варналис, особено когато имаме привилегията да познаваме завършените биографии (случаят Гечев) на някои от литературните критици, които са и преводачи. Този по-чувствителен прочит на публикациите, посветени на Костас Варналис, сочи, че по-дълбоко в тъканта на една малка част от тях съществува нещо като двойно дъно: смисълът функционира на две нива съобразно истината, която можем или възнамеряваме да *пред-почетем*. Откъдето и твърдението: колкото по-широк и сложен е диапазонът от похвати и внушения на едно чуждоезиково творчество (каквото е творчеството на Варналис), толкова *по-убедителна, в това число двусмислена*, може да е идеологическата интерпретация за него. По отношение например на митологичните, и най-вече – на религиозните мотиви и образи в „Камбаната“, в статията „Костас Варналис. Първопоетът на гръцката социална революция“, писана по повод 100-годишнината от рождението на Варналис, Стефан Гечев дава елегантно обяснение, което изхожда от самата структура и вътрешно развитие на „Обсадените роби“. Една стратегия, която не налага търсенето на здрави идеологически патерици. Гечев се спира в обяснението за средновековните мистерии и за най-известната от тях, „Страданията Исусови“, по чието подобие Варналис е композирал своята неомистерия, за да уточни впоследствие, че *в една митологична фигура поетът внася ново, съвременно, прогресивно съдържание...* (Гечев/ Gechev 1984: 50)

И продължава, след като е разкрил новото съдържание в образите на Юда и на Христос, обобщението си за онзи психологически ход на поета, който има за цел да се доближи до обикновения читател чрез представите, които изпълват от край до край неговото съзнание и чрез тях да му повлияе. За да бъде безпогрешно разчетена, Гечев „влиза“ в интерпретацията с недвусмисленото обяснение (изкуството трябва да е разбираемо за народа) за смисъла от алегорията.

Друго обяснение за подхода на Варналис, което не противоречи на първото, Гечев търси в историческия контекст, във времето на създаване на творбата, говорейки за иносказателния език, до който прибегват творците по време на военни и полувоенни диктатури, какъвто е случаят с двете поеми на Варналис, включени в книгата.

Третото обяснение в текста визира предположението, че „роден и възпитан в гръцко традиционно семейство, отличаващо се с голяма набожност, [Варналис, б. а.] се старае да разруши традиционната вяра и в собствената си душа. И мисля, че успява – става комунист.“ (Гечев/ Gechev 1984: 50)

Хетероклитността в подхода на Гечев се състои в това, че стъпвайки върху повече обяснения за авторовия замисъл, той разширява и възможностите за тълкуване. И друго. Вместо да говори от името на една абстрактна, и затова необорима истина, Гечев използва първо лице, единствено число и опасния глагол „мисля“. Чрез употребата му той внася онова дискретно колебание на мислещия човек, което допуска и известна снизходителност в оценката: ако има някаква грешка, то тя би била единствено негова, на говорителя. Ако има такава грешка. И макар всички твърдения на Гечев да са идеологически акордирани, в третото от тях смисълът сякаш поддава: това, че Варналис се старае да разруши традиционната вяра, означава, че тя е неизменна част от ценностите, които формират народното гръцко съзнание – едно колективно съзнание, което той, представителят на класическата гръцка образованост, безспорно споделя. Текстът сякаш оживява тогава, когато заговорят познатите символи на Гърция: рецината, таблата и шумната гръцка таверна (преведена като „народното кафене“), където барба Костас (Варналис) обича да прекарва времето си сред обикновените хора, макар и да се вижда, че е учен човек.

„Гръцкият сегмент“ в светогледа на Стефан Гечев се откроява и тогава, когато вместо „християнска религия“, той използва словосъчетанието „християнска митология“, отдавайки по този дискретен начин почит към страната, формирала в голяма степен неговия вкус и изразни средства. Страна, в която Хермес и Христос пресичат пътищата си в крилатия език на сърцатите гърци.

Започнах с думите на Гечев и заради друго. Социалистическата власт може и да не си затваря очите за голямото изкуство, но самата литература е податлива на нови творчески импулси, потенцирани от вътрешни съпротиви, които подкопават ефективното налагане на идеологическата доктрина с широката програма за нейното утвърждаване. Освен контактите на български автори с поети и белетристи от света, които те осъществяват по време на различните международни писателски срещи, ролята на ерудирани преводачи, редактори и издатели ще се окаже решаваща за изграждането на облика на гръцката литература в страната ни. Нещо повече. Преводачът е своего рода дипломат: зависим от държавната власт, а същевременно формиран „навън“. Но тъкмо тази институционализирана привилегия, каквато е ситуацията на отвореност, или връзката на преводачите с външната култура, превръща преводната дейност, както и критиката на чуждоезичната, импортирана литература, в своеобразно „поле на алтернативността“, отворено съвременно за инстинктите на конформизма. Ала границата, отвъд която едното се отича в другото, трудно може да се засече само през движението на цензурата и автоцензурата. Затова по-здравомислещо би било твърдението, че затворената система на държавното книгоиздаване, от една страна, и широката култура, която преводачите от гръцки пренасят в литературната си дейност, от друга, ще се срещнат в парадокса, замесен с формите на преводаческия елитаризъм (партиен и буржоазен едновременно), функциониращ en gros в услуга на колективизма. Върху този специфично оцветен фон, различен от „контрастното вещество“ на политическото сканиране, днес можем по-лесно да се ориентираме за формите и съдържанията на художествения превод от гръцки език в периода на НРБ и да оценим без оглед на политическата ситуация неговите постижения. На Г. Куфов, Ст. Гечев, М. Жечев, Б. Божилов, С. Ахилеас, К. Делчев, Г. Мицков, М. Цонев, както и на по-младите, днешни преводачи, сред които се открояват имената на З. Михайлова, Я. Букова, Др. Вълчева и

др. – ние дължим неравномерния в годините, но пъстър облик на съвременната гръцка литература у нас. Този облик е изграждан най-систематично и целенасочено (при цялата амбивалентност на определението) именно в периода на НРБ. А на самия Варналис, с когото Стефан Гечев се запознава по време на следването си в Гърция, българската публика дължи познанството си със Сеферис. В края на 30-те години на 20. в. младият Гечев пита Варналис кои съвременни гръцки поети заслужават внимание. Барба Костас му препоръчва Сеферис. Така че години по-късно, от дистанцията на едно осмислено отношение, Гечев системно започва да се занимава с творчеството му. Ето още един от албумните спомени на преводача, поместен в цитираната по-горе статия³:

По времето, за което разказвам – 30-те години, слушах лекции в Атинския университет. Веднъж като разговарях с един от най-големите познавачи на византийската история и литература проф. Вейс, му се оплаках от трудностите, които срещам. Той се усмихна и каза, че лично той познава само един човек, който знае гръцки във всичките му дълбочини и измерения и това е Костас Варналис. Аз вече познавах барба Костас и при следващата среща му предадох мнението на професора. Той изслуша комплиментите с вечната си лукавичка усмивка и рече: Излъгал те е професорът. Нито аз го зная тоя гръцки език.

Истината е – продължава Гечев, – че в произведенията на Варналис има такова огромно езиково богатство, каквото не съм срещал у никой гръцки писател. В това съм сигурен. (Гечев/ Gechev 1984: 49)

Петдесетте години на 20. век оставят все още впечатлението за разпокъсани прояви на превода, но не и за случаен подбор. Първите преводи на Варналис са на два фейлетона, публикувани в „Стършел“: „Аристофан в София“ от 1954 и „Бързият везир“ от 1957, както и две стихотворения: „Вождът“ (Лит. фронт, № 50, 30. XII. 1956) и „Един за всички“ (Септември, 1957, № 2). Последното – в превод на Цветан Стоянов. Две години по-късно следва нов превод на същото стихотворение на Варналис от Божидар Божилов във вестник „Работническо дело“, в който произволното одомашняване на заглавието е коригирано с по-уместното „Един-всички“.

Отделни стихотворения на Варналис можем да намерим в периодичния печат, в официалните вестници и списания като „Пламък“, „Литературен фронт“, „Народна култура“, „Студентска трибуна“, „Български писател“ и др.

От 60-те години на 20. в. насетне все по-ярко се откроява и стремежът чуждоезиковите автори да бъдат представени по-обхватно и по-систематично. Варналис е включен в антологията „Винаги море ще има: Антология на световната поезия за морето“ от 1971 г. (съст. Атанас Далчев), както и в „Гръцка поезия XX век“ от 1978 г. със съставители Стефан Гечев и Божидар Божилов.

Очертава се още един познат в литературните ни среди извод: преводната литература по времето на държавния социализъм е с високо качество. Във въпросната антология сред преводачите се открояват имената на Атанас Далчев, Николай Кънчев, Елисавета Багряна, Стефан Гечев, Божидар Божилов, както и на Кръстьо Станишев, Димитър Василев и др. Този факт още повече задълбочава усещането за бездна, за несъпоставимост между полето на превода като културна медия, като мост между различни

³ Линията на искрено приятелство в случването на българо-гръцкия културен диалог, зададена от Гечев и неговите гръцки приятели, днес продължава в дейността на учреденото през 2016 г. в София гръцко-българско Сдружение „Аристотел-културен мост“, имащо важна роля за съхраняването и популяризирането на творчеството на Стефан Гечев, включително чрез уебсайта, носещ неговото име. Той е създаден по идея на Стефан Артамонцев, Янис Лиолиос, както и на съпругата на Гечев, Кръстина Гечева (Тити) и съдържа библиография, критически текстове, ценни видео интервюта и други материали, свързани с живота и творчеството на българския поет и интелектуалец.

естетики и светогледи, и дискурса на властта. Ако трябва да намеря някаква обяснителна фигура, бих използвала метафората за волтовата дъга, за протичането на ток през непреводима среда (въздух), от което се създава светлина. Говоря за своеобразните отношения между партийния фронт, от една страна, и фронта на Словото, по неироничния израз на Вера Ганчева по различен повод, от друга.

След 1989 г., по обясними причини, Варналис изпада от списъка на превежданиите автори, за да бъде реабилитиран едва през 2016 г. с новото издание на „Диктаторите“ (изд. „Захарий Стоянов“) и през 2018 г. – със „Стихотворения“ (изд. „КМ“) в превод на Константинос Марицас.

Освен чрез периодичния печат и антологиите, сериозна крачка към изграждането на един по-цялостен образ на Варналис в България представлява публикуването на неговата проза. Началото е положено още през 1959 г. с появата на „Истинската апология на Сократ“ от най-авторитетното държавно издателство – Народна култура. Преводът е на Кольо Делчев, а книгата е снабдена с думи за автора от Димитриос Глинос.

1968 г. е истински трамплин за Костас Варналис в родната му България. През тази година са издадени две негови книги от издателство Профиздат и Христо. Г. Данов – сборникът с разкази „Господари и роби“ и „Диктаторите – Портрети на императори от времето на Римската република и империя“ в превод на Георги Куфов. „Диктаторите“ е преиздадена още два пъти – през 1981 г. (София: ОФ) и през 1989 г. – от същото издателство. 1981 е също двойна година за Варналис: тогава излиза и сатиричният роман „Дневникът на Пенелопа“ („Народна култура“) с преводач Георги Куфов, който е автор на послеслова към книгата.

„Диктаторите“ се превръща в истински бестселър, ако мога да си позволя този съвременен термин. Направих си труда да проверя в какъв тираж са се издавали книгите на Варналис. Не на всяка книга е посочен такъв. В две от изданията на „Диктаторите“ обаче той е налице. Разликата в тиража е огромна, и освен за курса към разширяване на културната политика, предприет от Людмила Живкова (председател на Комитета по култура от 1975 г. до смъртта си през 1981 г.), тя вероятно говори също за силния читателски интерес към книгата. От 18 000 бройки за първото отпечатано издание през 1968 г., тиражът скача на 80 000 през 1981 г. Третото издание от 1989 г., от друга страна, е с предговор на Георги Куфов. Според скромното ми мнение, става дума за едно паметно есе, което само по себе си е вик на протест – на Георги-Куфовата непримиримост към диктатурата на диктаторите от всички епохи. (Впрочем Куфов умееше, като никой друг от познатите ми български преводачи, да се ядосва не на шега, „по гръцки“. Образният език, който използваше, докато правеше това, се усилваше непрекъснато от широките движения на ръцете му, и, докато в едрата му осанка се надигаше гняв, нещо пренебрежително изведнъж преобръщаше иронията му на досада към самия него. Към това, че се е ядосал отново. Толкова беше нужно, за да засегне някой важен нерв от младежката ни чувствителност!)

Историята е учителка на народите, а повторението е майка на знанието. Но или учителката зле преподава, или учениците не си научават добре уроците, защото пък и прекаленото повторение може да ги превърне в оставачи. Парен каша духа. Затова, вместо да се парят, по-добре да духат, сиреч, да използват такива практични наръчници по историята като настоящата книга на Костас Варналис, където нагледно, чрез вивисекция, е показана цялата анатомия на диктаторите. Защото диктаторите се различават само по епохите си. (Куфов/Kufov 1989, 6-7)

Смятам, че именно тази е книгата, с която Варналис бива обикнат и с която най-вече ще го помнят българските читатели от годините на социализма. И макар днес той да е по-скоро непознат на младите хора, множеството материали, които са посветени на

неговото творчество в епохата на НРБ достатъчно ясно говорят за мястото му в полето не само на гръцката, но и на лявата литература изобщо.

На Марин Жечев дължим най-пълното изследване за Варналис, включително оценката за преводите, а мисля и основата на терминологичния апарат, възприет в изследванията и преподаването на новогръцка литература у нас. Професорът от Софийския университет посвещава две обширни студии на Костас Варналис: „Реализмът в творчеството на Костас Варналис“ – в сборника „Из културното развитие на Балканските народи (XV – XX в.)“ (A travers le developpement culturel des peuples Balkaniques), издание на Института за балканистика при БАН от 1985 г., както и изследването „Костас Варналис и развитието на социалната поезия в новогръцката литература в периода между двете световни войни“ от книгата „Гръцката поезия между двете световни войни“ (1983). Жечев отделя място за Варналис и в книгите си „Поглед към съвременната гръцка литература“ (1975) и „Гръцки литературни паралели“ (1979).

В периодичния печат за творчеството на Варналис пишат Стефан Гечев, Марин Жечев, Никола Кицевски и др. В пресата са отбелязани подобаващо юбилейните 100 години от рождението на поета, отразена е вестта за неговата смърт през 1974 г.

Накрая да спомена и една музикална композиция от 1968 г., озаглавена „Истинската апология на Сократ“ (по Варналис) за бас, струнни и ударни инструменти, на именития български композитор Симеон Пиронков, носител на международната награда „Готфрид фон Хердер“ от 1985 г.

В заключение, рецепцията на творчеството на Варналис, макар и внушителна в годините на социализма, не може да се сравни с тази на Казандзакис, за прозата, и на Кавафис – за поезията, в контекста изобщо на българската култура. За разлика от тях, Варналис не прескача така решително синора на времето, което го е създало. Но макар и позабравени, книгите му са достъпни, а корените на паметта за него – дълбоки. През 2018 г. в родния град на поета е издадена посмъртна антология в два тома, включваща 47 творци, свързали живота си с Бургас, със заглавие „Те са тук“. Варналис е, разбира се, сред тях, а предговорът е на Недялко Йорданов. В знак на почит към Костас Варналис, в Бургас е поставена паметна плоча на сградата, макар и друга днес, в която е роден поетът, и която се намира в непосредствена близост до Общината.

През 2019 г. отбелязахме 45 години от смъртта на Костас Варналис. По този начин ние сякаш открявахме завесата за неговото великолепно творчество, което, по силата на някаква гръцка ирония, отеква като фантомна болка в битието на българската демокрация.

ЛИТЕРАТУРА

- Велкова 2004: *Велкова, С.* Новогръцката литература в периода от края на XIX до началото на XX век и нейната рецепция в България. – В: Преводна рецепция на европейските литератури в България. (Балкански литератури), Гръцка и кипърска литература, Т. VI. АИ Марин Дринов, С., 388 с. (Velkova 2004: *Velkova, S.* Novogratskata literatura v perioda ot kraja na XIX do nachaloto na XX vek i neynata retseptsia v Balcaria. V: Prevodna retseptsia na evropeyskite literaturi v Balcaria. (Balkanski literaturi), Gratska i kiparska literatura, T. VI. AI Marin Drinov, S., 388 s.).
- Гечев 1975: *Гечев, С.* И двата ми живота са свързани с България. Спомен за Варналис – Литературен фронт, кн. 2, с. 6 (Gechev 1975: *Gechev, S.* I dvata mi zhivota sa svarzani s Balcaria. Spomen za Varnalis – Literaturen front, No 2, s. 6).

- Гечев 1984: *Гечев, С.* Първопоетът на гръцката социална революция – Родна реч, кн. 7, 48-51 (Gechev 1984: *Gechev, S.* Parvopoetat na gratskata sotsialna revolyutsia – Rodna rech, No 7, 48-51).
- Дойнов 2019: *Дойнов, Пл.* Критика и есеистика (избрано). С.: Нов български университет. ISBN 9786192330606 (Doynov 2019: *Doynov, Pl.* Kritika i eseistika (izbrano). S.: Nov balgarski universitet).
- Жечев 1979: *Жечев, М.* Всеизгарящият огън на Костас Варналис. – В: Гръцки литературни паралели. Наука и изкуство: С., с. 144 (Zhechev 1979: *Zhechev, M.* Vseizgaryashhtiyat ogan na Kostas Varnalis. – V: Gratski literaturni paraleli. Nauka i izkustvo: S., s. 144).
- Жечев 2004: *Жечев, М.* Костас Варналис. Κόστας Βάρναλης (1884-1974). – В: Преводна рецепция на европейските литератури в България. (Балкански литератури), Т. VI. С.: АИ Марин Дринов: С., 434-438 (Zhechev 2004: *Zhechev, M.* Kostas Varnalis. Κόστας Βάρναλης (1884 – 1974). – V: Prevodna retseptsia na evropeyskite literaturi v Balgaria. (Balkanski literaturi), Т. VI. S.: AI Marin Drinov: S., 434-438).
- Куфов 1989: *Куфов, Г.* Диктаторите и обикновените хора (Предговор). – В: Варналис, К. Диктаторите. С.: ОФ, 6-7 (Kufov 1989: *Kufov, G.* Diktatorite i obiknovenite hora (Predgovor). – V: Varnalis, K. Diktatorite. S.: OF, 6-7).
- Панайотова 2007: *Панайотова, Б.* Гръцки автори, преведени на български език: 1878-2006 (Bibliografski ukazatel). С.: Народна библиотека Св. Св. Кирил и Методий, 95-96. ISBN 978-954-523-094-3 (Panayotova 2007: *Panayotova, B.* i dr. Gratski avtori, prevedeni na balgarski ezik: 1878-2006 (Bibliografski ukazatel). Sofia: Narodna biblioteka Sv. Sv. Kiril i Metodiy, 95-96. ISBN 978-954-523-094-3).